

موسسه / پژوهشکده / مرکز مرتبط: موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور

عنوان: کشت و اهلی کردن گونه‌های دارویی خوشاریزه و زو

یافته منتج از پروژه شماره: ۲۴-۵۵-۰۹-۷۳-۰۷۳-۹۷۰۹۸۴

مدت اجرا: ۱ سال و ۶ ماه

رتبه علمی: استادیار پژوهش

مجری مسئول: نسترن جلیلیان

رایانامه مجری مسئول: najalilian@gmail.com

تعریف مسئله و اهمیت موضوع:

کندل کوهی، بیلهر یا زو با نام علمی *Dorema aucheri* Boiss. و خوشاریزه یا کراوی با نام علمی *Echinophora platyloba* DC. از گیاهان دارویی و خوراکی چندساله انحصاری و بسیار ارزشمند از تیره چتریان (Apiaceae) هستند. اثرات درمانی گیاه زو شامل کاهش‌دهنده فشارخون، کلسترول و تری‌گلیسیرید و دارای خواص آنتی‌اکسیدانی است و در طب سنتی در درمان تنگی نفس استفاده می‌شود. برگ‌ها و ساقه‌های جوان این گیاه به‌صورت پخته مصرف می‌شود و از خام آن ترشی تهیه می‌کنند. در ارتفاعات کوهستانی مرطوب در دامنه ارتفاعی ۲۰۰۰ تا ۳۴۰۰ متر از سطح دریا در استان‌های واقع در رشته کوه زاگرس مانند کرمانشاه (کوه‌های دالاهو و نوا کوه)، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و فارس می‌روید. این گیاه توسط دام چرا می‌شود و به سبب برداشت بی‌رویه و غیر اصولی، رویشگاه‌های طبیعی این گیاه به‌خصوص در استان کرمانشاه به شدت مورد تخریب قرار گرفته است.

از سرشاخه‌های تازه و معطر گیاه خوشاریزه به عنوان طعم‌دهنده در دوغ، ماست و پنیر استفاده می‌شود. از اسانس و عصاره این گیاه به سبب خاصیت ضدقارچی و همچنین ضدباکتریایی به عنوان یک نگهدارنده طبیعی در صنایع لبنی استفاده می‌شود. دارای طبع گرم و خشک است و در درمان ناراحتی‌های معده کاربرد محلی دارد. در ارتفاعات کوهستانی استان‌های کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، چهارمحال و بختیاری در دامنه ارتفاعی ۱۶۵۰ تا ۲۰۰۰ متر از سطح دریا می‌روید. به دلیل برداشت‌های بی‌رویه، این گیاه نیز در معرض انقراض است. با توجه به اهمیت این گیاهان، دستیابی به روش مناسب کشت آن‌ها ضرورت دارد.

دستورالعمل بکارگیری یافته در عرصه:

تیمار سرمادهی به‌منظور شکستن خواب بذر در ارتباط با دو گونه مورد مطالعه لازم است. بهتر است بذر گیاه زو را در پاییز در خزانه سرد کشت کرده و سپس به اندازه مناسب که رسید به بستر اصلی انتقال دهند. خواب بذر این گیاه از نوع فیزیولوژیک بوده و مشابه با شرایط طبیعی سرمادهی می‌تواند این اثر را تا حدودی خنثی کند. جوانه‌زنی بذور در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد ۲ تا ۶ هفته طول می‌کشد. بذره‌های سرمادهی شده در دمای ۴ درجه سانتی‌گراد در بستر ماسه بادی به مدت ۶۰ روز بدون استفاده از هورمون‌های رشد نتایج

مطلوبی را نشان می‌دهد. تکثیر گیاه از طریق ریشه‌های غده‌ای نیز صورت می‌گیرد. از طرف دیگر توصیه می‌شود در رویشگاه‌های طبیعی این گیاه اقدام به احیا از طریق بذر و حفاظت نمود. بهترین شرایط برای کشت بذر این گیاه، مناطق با آب و هوا نیمه‌خشک سرد تا فراسرد نیمه‌مرطوب تا مرطوب با دامنه ارتفاعی ۲۰۰۰ تا ۳۴۰۰ متر از سطح دریا و متوسط بارندگی سالیانه بیش از ۶۰۰ میلی‌متر، است. گیاه زو در خاک‌های با بافت متوسط و سنگریزه‌ای می‌روید و در طول دوره عمر خود (۴ تا ۵ سال) فقط یک بار گل و سپس میوه داده و پس از آن گیاه خشک می‌شود. ریشه‌های غده‌ای از سال دوم رشد به بعد تشکیل می‌شوند. جوانه‌زنی بذر و رشد رویشی پایه‌های قدیمی از اواخر اسفند آغاز می‌شود. در پایه‌هایی که سال‌های آخر عمر خود را می‌گذرانند، گل‌دهی در اواسط اردیبهشت و بذردهی در اواخر خرداد صورت می‌گیرد، زمان رسیدن بذر نیمه دوم تیر بوده، سپس ریشه غده‌ای پوسیده و گیاه از بین می‌رود.

سرمادهی مرطوب اثر مثبتی بر شکستن خواب بذر خوشاریزه دارد. تیمار ۸ هفته سرمادهی مرطوب در دمای ۴ درجه سانتی‌گراد، بهترین تیمار برای شکست خواب بذر خوشاریزه است. کشت در پاییز و در خاک‌های با بافت شنی رسی و رسی لومی و از طریق بذر صورت گیرد. تکثیر گیاه از طریق تقسیم ریشه نیز صورت می‌گیرد و نسبت به تکثیر گیاه از طریق بذر سازگاری بیشتری نشان می‌دهد. این گیاه را می‌توان در مناطقی با آب و هوا نیمه‌خشک سرد تا سرد نیمه‌مرطوب با ارتفاع بیش از ۱۳۰۰ متر از سطح دریا که دارای متوسط بارندگی سالیانه حداقل ۴۰۰ میلی‌متر است، کشت کرد. گیاه از اوایل اسفند شروع به رشد کرده و تا اواسط مرداد در مرحله رشد رویشی است و در اواسط مرداد گل‌دهی آغاز و تا اواسط آبان بذردهی آن کامل می‌شود. در سال اول برای استقرار گیاهان کاشته شده لازم است دو بار در هفته آبیاری در حد مرطوب شدن خاک صورت گیرد. خوشاریزه از گیاهان نورپسند به‌شمار می‌رود و بنابراین باید در زمین‌هایی کشت شود که نور کامل دریافت می‌کند و خاک از زهکشی خوبی برخوردار است.

نتایج و مزایای حاصل از بکارگیری یافته در عرصه:

با توجه به اهمیت گیاهان مورد مطالعه و کاربردهای مختلف آنها در صنایع دارویی و غذایی، با کشت این گیاهان امکان افزایش محصول و تولید بیشتر فراهم می‌شود. کشت این گیاهان از فشار برداشت از طبیعت می‌کاهد، افزون بر اینکه موجب اشتغال‌زایی می‌شود.

عکس/عکس‌های شاخص از یافته:

گونه کشت شده خوشاریزه در مرحله گل‌دهی

گونه کشت شده زو در مرحله رویشی